

>> พรพิพัฒน์ ราชกิจกำธร* | สุภาวดี โพรวิเทกุล**
Pornpiphat Ratchakitkamthon* |
Supavadee Photivatechakul**

* นักศึกษาหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาศิลปะการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
Email:pronpiphat2538@gmail.com

** รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปะการแสดง
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Received: October 10, 2022 | Revised: November 23, 2022 | Accepted: December 3, 2022

04

การเชิดสิงโต : ศิลปะการแสดงวัฒนธรรมย่านฝั่งธนบุรี

The Lion Dance: Performing Arts
in the Thon Buri Area

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาที่มา รูปแบบ และองค์ประกอบของการเชิดสิงโตในประเทศไทยย่านฝั่งธนบุรี จากการศึกษาพบว่า การเชิดสิงโตเข้ามาในยุคสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี เนื่องจากมีกลุ่มชาวจีนทางตอนใต้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในละแวกนี้เป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังนำศิลปะการแสดงเชิดสิงโตมาเผยแพร่ จนเกิดเป็นคณะสิงโตขึ้นหลายคณะ และเป็นศิลปะวัฒนธรรมที่อยู่คู่กับชาวบ้านเขตธนบุรีมาอย่างช้านาน การเชิดสิงโตย่านฝั่งธนบุรีสามารถแบ่งแยกตามลักษณะของการแสดงออกเป็น 3 รูปแบบ คือ การเชิดสิงโตพื้น การเชิดสิงโตต่อตัว และการเชิดสิงโตบนเสาดอกเหมย ผู้แสดงไม่มีการจำกัดเพศหรืออายุ เครื่องแต่งกายแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ แบบชุดชน และแบบชุดต่อตัว มีอุปกรณ์ประกอบการแสดง คือ เสาดอกเหมย และเสาไม้ไผ่ มีตัวละครประกอบการแสดง คือ เปี้ยะยิ้ม และอาซิม เพื่อสร้างความตลกขบขันในการแสดง โดยส่วนใหญ่นิยมแสดงเป็นชุดเอกเทศ เช่น การเชิดสิงโตบนเสาดอกเหมย เป็นต้น สำหรับเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง เรียกว่า “วงมโหรี” ซึ่งประกอบไปด้วย กลอง แฉ และเม็ง ปัจจุบันการเชิดสิงโตได้พัฒนามาเป็น

ก็พิจาระดับนานาชาติในลักษณะของการแข่งขันการเชิดสิงโตบนเสาดอกเหมย ซึ่งการพัฒนา
ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวทางวัฒนธรรม และที่สำคัญยังทำให้วัฒนธรรมการเชิด
สิงโตได้รับการอนุรักษ์สืบทอดต่อไป

คำสำคัญ : เชิดสิงโต ศิลปะการแสดง ย่านฝั่งธนบุรี

Abstract

This article studied the background, patterns and elements of the lion dance in the Thon Buri area. Results were that the lion dance was introduced during the reign of King Taksin the Great after immigration of a significant number of southern Chinese to the region. Lion dance performance skills were spread to multiple groups that have long existed in Thon Buri District. The dance may be divided into three performance characteristic patterns: ground level, face to face and on the plum blossom pole. Performers may be of any gender or age. Costumes are in two styles: feathers and face-to-face. Performance accessories include plum blossom and bamboo poles. Comic characters include a smiling Chinese uncle and his wife. Most lion dances comprise individual sets, such as the lion dance on the blossom pole. Musical instruments used in performance are referred to as a Mahori band, including a drum, cymbals and gongs. The lion dance recently developed into an international sports activity as cross-cultural adaptation to preserved and transmit its culture.

Keywords : Lion dance, Performing arts, Thon Buri area

บทนำ

เทศกาลประเพณีเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น แต่ละเทศกาลย่อมมีจุดประสงค์แตกต่างกันออกไป โดยหลักแล้วเพื่อเป็นการกำหนดกฎเกณฑ์และจุดมุ่งหมายในการดำเนินชีวิต ยิ่งเป็นชนชาติที่มีประวัติศาสตร์และอารยธรรมยาวนานอย่างประเทศจีน ดินแดนแห่งวัฒนธรรมที่เข้มข้น เทศกาลที่ผู้คนสร้างสรรค์ล้วนมีความหลากหลาย มีตำนานเก่าแก่เป็นรากฐาน และยึดมั่นตามระเบียบแบบแผนมาเป็นเวลานาน ตกทอดไปสู่รุ่นลูกรุ่นหลานจนกระทั่งแผ่อิทธิพลไปยังสังคมทั่วโลก เช่น เทศกาลตรุษจีน

เทศกาลตรุษจีน มีชื่อทางการเป็นภาษาจีนว่า “ชุนเจี๋ย” หมายถึงเทศกาลวสันตฤดู เป็นเทศกาลใหญ่ที่สุด มีช่วงระยะเวลาที่ยาวนานและคึกคักที่สุดของประชาชนชาวจีน ตามปรัมปราคติที่ถือสืบทอดกันมา เทศกาลนี้จะเริ่มตั้งแต่วันที่ 8 ค่ำ เดือน 12 ยาวจนไปถึงคืน 15 ค่ำ เดือนอ้าย ของปีถัดไปตามปฏิทินเกษตร ในช่วงเวลาอันยาวนานนี้ ความคึกคักสูงสุดของเทศกาลจะอยู่ในช่วง 30 ค่ำ เดือน 12 ตลอดช่วงเทศกาลตรุษจีน ศาลเจ้าต่าง ๆ ในจีนจะจัดงานเฉลิมฉลองด้วยมหรสพการละเล่นต่าง ๆ เพื่อเพิ่มสีสันและบรรยากาศของเทศกาลตรุษจีน เช่น เดินขงเหย้ง (ไม้สูง) แข่งเรือบก การเชิดเงา หุ่น จิ้ว กายกรรม เชิดมังกร เชิดสิงโต เป็นต้น (โจวเซี่ยวเทียน, 2555, น. 17,29)

เชิดสิงโต เป็นการละเล่นพื้นบ้านของชาวจีน มักแสดงควบคู่ไปกับการเชิดมังกร เพราะสัตว์ทั้ง 2 ชนิดนั้นว่าเป็นสัตว์มงคลตามความเชื่อของจีน แต่โดยดั้งเดิมนิยมเชิดสิงโตมากกว่าเชิดมังกร เพราะถือว่ามังกรเป็นสัญลักษณ์ของกษัตริย์จีน (เสี่ยวจิว, 2556, น. 136) การเชิดสิงโตเกิดขึ้นในราชสำนักสมัยราชวงศ์ซัน (206 ปี ก่อน ค.ศ. - ค.ศ. 220) มีการพัฒนาและเผยแพร่ไปสู่ประชาชนในเวลาต่อมา การเชิดสิงโตถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของจีนที่สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างศิลปะการแสดง ศิลปะการต่อสู้ กายกรรม รวมไปถึงค่านิยมและความเชื่อต่าง ๆ ที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ การเชิดสิงโตแบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ สิงโตเหนือ และสิงโตใต้ ซึ่งความแตกต่างขึ้นอยู่กับลักษณะทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมในแต่ละภาคของประเทศจีน (ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ, 2558) อนึ่ง จีนเป็นชนชาติที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านวัฒนธรรมอย่างสูงสุดต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน จวบจนปัจจุบันชาวจีนได้แผ่ขยายไปตั้งถิ่นฐานยังประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก นอกจากนั้นชาวจีนยังเป็นผู้ดำรงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของตนไว้อย่างเหนียวแน่น ไม่ว่าจะอพยพหรือย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่ใด มักประกอบพิธีตามวัฒนธรรมประเพณี ณ ที่ที่ตนไปอยู่อาศัยด้วยเสมอ ดังนั้น การเชิดสิงโตซึ่งเป็นการละเล่นพื้นบ้านของ ชาวจีนจึงได้ถูกนำมาเผยแพร่จนได้รับความนิยมในหลายประเทศ โดยเฉพาะประเทศในแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ ประเทศมาเลเซีย ประเทศฟิลิปปินส์ ประเทศสิงคโปร์ ประเทศไทย เป็นต้น

การเชิดสิงโตในประเทศไทย ส่วนใหญ่มักเข้าใจว่าเป็นรูปแบบการแสดงที่อยู่คู่กับชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ เนื่องจากหลักฐานทางเอกสารที่บันทึกไว้ และประวัติศาสตร์บอกเล่าของคนนครสวรรค์ที่กล่าวถึงกลุ่มคนจีนว่าได้มีการเข้ามาพำนักอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ในทางกลับกัน การแสดงเชิดสิงโตครั้งที่ตื่นตาและมีความยิ่งใหญ่ที่สุดเกิดขึ้นในงานสมเด็จเจ้าตากสินมหาราช ในเขตธนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีคณะสิงโต-มังกรหลายร้อยคณะ สับเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาจัดแสดงรอบอนุสาวรีย์ของพระองค์ เหตุเพราะชาวบ้านฝั่งธนบุรี มีความเชื่อกันว่า สิงโต – มังกร ถือกำเนิดจากจีน และถูกส่งมาเพื่อแสดงความยินดีกับพระองค์ในวันสถาปนากรุงธนบุรี จนกระทั่งศิลปะการแสดงนี้ได้ตกทอดมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของฝั่งธนบุรี จวบจน พ.ศ. 2565 ในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาการเชิดสิงโตซึ่งเป็นศิลปะการแสดงวัฒนธรรมของชาวจีน พบว่า เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์ชาวจีนได้มีการอพยพไปยังดินแดนใดก็ตาม จะปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมของตนให้เข้ากับบริบททางสังคม และวัฒนธรรมในดินแดนถิ่นใหม่นั้นได้อย่างกลมกลืน แต่ในขณะเดียวกัน ก็ยังคงรักษารากเหง้าของวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ด้วย จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษา การเชิดสิงโต ศิลปะการแสดงวัฒนธรรมย่านฝั่งธนบุรี โดยศึกษาจากเอกสาร ตำรา หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวที่ได้ศึกษามารวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ และเปรียบเทียบ เพื่อให้เห็นปรากฏการณ์ทางด้านศิลปะวัฒนธรรมของชาวจีนดั้งเดิม และเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาศิลปะวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่มีกรอพยพย้ายถิ่นฐานต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาที่มา รูปแบบ และองค์ประกอบของการเชิดสิงโตในประเทศไทยย่านฝั่งธนบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเชิดสิงโต : ศิลปะการแสดงวัฒนธรรมย่านฝั่งธนบุรี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้รูปแบบการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ มีขอบเขตของการศึกษาคือ การศึกษาที่มา รูปแบบ และองค์ประกอบของการเชิดสิงโตในประเทศไทยย่านฝั่งธนบุรี มีวิธีการดำเนินการศึกษา ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ การเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอข้อมูล ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบ่งเป็น 3 ข้อ คือ

1. การศึกษาค้นคว้าจากเอกสารสำคัญที่เกี่ยวข้องกับศิลปะการแสดงเชิดสิงโต ได้แก่ เอกสารวิชาการ หนังสือ ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงข้อมูลจากสื่อออนไลน์

2. การศึกษาจากการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับศิลปะการแสดงเชิดสิงโต ได้แก่ นักวิชาการ ศิลปินนักแสดง และผู้ทรงคุณวุฒิ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและคำถามแบบปลายเปิด

3. การสังเกตการณ์จากการแสดงสด สื่อวีดิทัศน์ ภาพถ่าย และแถบบันทึกเสียง
ขั้นตอนที่ 2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้แบบบันทึกข้อมูลเชิงเอกสาร แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ ดังต่อไปนี้

1. ที่มาของการแสดงเชิดสิงโต วิเคราะห์โดยการนำข้อมูลจากเอกสารวิชาการ หนังสือ ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากสื่อออนไลน์มาเปรียบเทียบ ประกอบกับการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับศิลปะการแสดงเชิดสิงโต เช่น นักวิชาการ ศิลปินนักแสดง และผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อมาสนับสนุนความน่าจะเป็นของข้อมูล

2. รูปแบบ และองค์ประกอบ วิเคราะห์โดยการชมสื่อวีดิทัศน์ผลงานการแสดงเชิดสิงโตย่านฝั่งธนบุรี ประกอบกับการสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์จากการแสดงสด จากนั้นนำข้อมูลที่ได้นำมาจำแนกเป็นกลุ่ม เช่น รูปแบบ ผู้แสดง เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ประกอบการแสดง ตัวละครประกอบในการแสดง เรื่องราวที่ใช้ในการแสดง ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง

ขั้นตอนที่ 4 การนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ประกอบรูปภาพ เพื่อให้ได้ผลสรุป คือ ที่มา รูปแบบ และองค์ประกอบของการเชิดสิงโตในประเทศไทยย่านฝั่งธนบุรี โดยนำเสนอเผยแพร่ในรูปแบบของเอกสารทางวิชาการ

ความเป็นมาของการแสดงเชิดสิงโตในประเทศไทย

ที่มาของการแสดงเชิดสิงโตในประเทศไทยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ 1. จากผลงานวิจัยเรื่อง ศิลปะการแสดงฝั่งธนบุรีในศตวรรษที่ 21 (กรณีศึกษาเขตธนบุรี) ของมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา กล่าวว่า การเชิดสิงโตปรากฏหลักฐานในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี ด้วยมีชาวจีนย้ายถิ่นฐานเข้ามาพำนักรวมถึงประกอบกิจการค้าขายในแผ่นดินสยาม และได้นำเอาศิลปะการแสดงเชิดสิงโตมาเผยแพร่อีกด้วย ซึ่งชาวจีนมีความเชื่อกันว่า ผู้ใดได้ชมการแสดงเชิดสิงโตจะนำพาโชคลาภมาให้ มีความเจริญรุ่งเรืองและเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต การเชิดสิงโตจึงอยู่คู่กับคนไทยนับแต่นั้นเป็นต้นมา และ 2. จากหนังสือสืบสานตำนานประเพณีแห่เจ้าพ่อ - เจ้าแม่ปากน้ำโพ โดยคณะกรรมการจัดงาน อ่างถึงในบันทึกของสมเด็จพระปรมหาราชานุภาพในตำนานว่าโดยมาว่า การเชิดสิงโตเริ่มเข้ามาในยุคสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ กล่าวคือ กษัตริย์แห่งเวียนพุกแองห์ หรือองค์เชียงสือแห่งเวียดนาม ได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอาณาจักรสยาม และ

ได้ฝึกหัดให้พวกชาวญวนเล่นสิงโต และพะงู เพื่อใช้สำหรับแสดงถวายหน้าพระพักตร์สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นการสนองพระเดชพระคุณ และโปรดให้สร้างมังกรดาบแก้วไว้เล่นเป็นคู่กัน จนเป็นประเพณีสืบทอดมาถึงรัชกาลหลัง (คณะกรรมการจัดงานประเพณีแห่เจ้าพ่อ - เจ้าแม่ปากน้ำโพ, 2559, น. 38; ปัทมา วัฒนบุญญา และคณะ, 2561)

จากข้อความข้างต้นผู้วิจัยมีความเห็นว่า ในประวัติศาสตร์ของประเทศไทยได้มีความสัมพันธ์กับประเทศจีนมาอย่างช้านาน ซึ่งเปรียบเสมือนเมืองพี่เมืองน้อง ยิ่งในยุคสมัยกรุงธนบุรี ชาวจีนเริ่มมีบทบาทมากขึ้นในด้านการค้าและการปกครอง อีกทั้งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ก็เป็นคนไทยที่มีเชื้อสายจีน ทำให้ประชาชนจากประเทศจีนเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารเป็นจำนวนมาก และนำเอาศิลปะการเชิดสิงโตของตนมาด้วย ซึ่งข้อมูลที่กล่าวมานี้มีความสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของคุณมนัส อึ้งสมบูรณ์ ผู้มีความรู้ทางด้านศิลปะการเชิดสิงโตที่ให้ข้อมูลว่าการเชิดสิงโตอาจเข้ามาในยุคสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี เพราะมีชาวจีนจากตอนใต้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในละแวกนี้เป็นจำนวนมาก จนเกิดเป็นคณะสิงโตขึ้นหลายคณะ และเป็นศิลปะวัฒนธรรมที่อยู่คู่กับชาวบ้านเขตนครบุรีมาอย่างช้านาน (มนัส อึ้งสมบูรณ์, สัมภาษณ์, มีนาคม 8, 2565)

การแสดงเชิดสิงโตย่านฝั่งธนบุรี

การแสดงเชิดสิงโตที่มีชื่อเสียงในประเทศไทยอยู่ในเขตนครบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร โดยผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูล จากเพจ “ที่นี่ตลาดพลู” ซึ่งได้ทำการสัมภาษณ์บุคคลากรผู้เชี่ยวชาญในแวดวงของศิลปะการเชิดสิงโต คือ อาจารย์วิชัย รอดเกิด หรือโจ ตลาดพลู ได้กล่าวไว้ว่า ชุมชนตลาดพลู เป็นชุมชนที่หลอมรวมวัฒนธรรมไทยจีนไว้ด้วยกัน จนกลายเป็นวัฒนธรรมของชาวตลาดพลูที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว การสร้างศาลเจ้าในวัด หรือภาพคนจีนยืนรอใส่บาตรพระในยามเช้า คือตัวอย่างการหลอมรวมวัฒนธรรมเป็นหนึ่งเดียวที่พบเห็นได้ทั่วไปในย่านนี้ รวมไปถึงการเชิดสิงโตก็เป็นการละเล่นหนึ่งที่แพร่หลาย เป็นการละเล่นร่วมกันที่ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติว่าไทยหรือจีน และเป็นการละเล่นที่รวมศิลปะหลายแขนงไว้ด้วยกัน ได้แก่ งานประติมากรรม งานจิตรกรรมในการสร้าง และวาดหัวสิงโต ศิลปะด้านดุริยางคศิลป์ในการบรรเลงให้จังหวะทำนอง นาฏศิลป์ในการเชิดลีลาท่วงท่า และกายกรรมพลังกำลังความแข็งแรงในการต่อตัว (ที่นี่ตลาดพลู, 2564)

การเชิดสิงโตในเขตนครบุรีนิยมรูปแบบสิงโตกางดุ้งทั้งแบบ “ฟอซาน” มีลักษณะหน้าผากสูงกว้าง ปากโค้ง มีเขาแหลม และ “เหอซาน” มีลักษณะหน้าผากแคบ ปากแบน มีเขาโค้งมน โดยภาพรวมสิงโตกางดุ้งทั้ง 2 ประเภท จะมีรูปร่างลักษณะต่างกันเพียงเล็กน้อย เป็นศิลปะการเล่นสิงโตของจีนทางภาคใต้ มีต้นกำเนิดในสมัยจักรพรรดิเฉียนหลง แห่งราชวงศ์ชิง

นิยมเชิดในมณฑลกวางตุ้ง กวางซี และฮกเกี้ยน แต่ต่อมาภายหลังชาวจีนทางตอนใต้และในมณฑลกวางตุ้งได้อพยพไปอยู่ยังภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก สิงโตกวางตุ้งจึงเป็นศิลปะการแสดงที่เล่นกันอย่างแพร่หลาย แม้แต่ในประเทศไทยก็ได้รับรูปแบบการเชิดสิงโตแบบกวางตุ้ง ดังที่เราเห็นอยู่ในปัจจุบัน (ดลธรรม เปี่ยมทองคำ, สัมภาษณ์, มีนาคม 9, 2565)

ภาพที่ 1 สิงโตกวางตุ้งแบบฝ่อซาน (ภาพซ้าย)
และ สิงโตกวางตุ้งแบบเหอซาน (ภาพขวา)
ที่มา: <https://pantip.com/topic/30156913>

รูปแบบการแสดงเชิดสิงโตย่านฝั่งธนบุรี

การเชิดสิงโตในประเทศไทยสามารถแบ่งแยกตามลักษณะของการแสดงออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ การเชิดสิงโตพื้น การเชิดสิงโตต่อตัว และการเชิดสิงโตบนเสาต่างระดับ (เสาดอกเหมย) โดยทำการศึกษาค้นคว้าจากคณะสิงโตศิษย์เอกท่าวมหาพรหม ซึ่งเป็นคณะสิงโตที่มีชื่อเสียงในย่านฝั่งธนบุรี รวมถึงเป็นคณะที่ได้รับรางวัลจากการแข่งขันเชิดสิงโตทั้งในระดับประเทศ และระดับนานาชาติ ดังนี้

1. การเชิดสิงโตพื้น

สิงโตพื้นเป็นการแสดงแบบดั้งเดิมที่ยังคงสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออวยพรแก่บุคคลต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จในสิ่งที่มุ่งหมาย อีกทั้งยังเป็นสัญลักษณ์แห่งการเปลี่ยนแปลงจากร้ายกลายเป็นดี และเปลี่ยนจากสิ่งที่ไม่ดียิ่งขึ้น สิงโตพื้นจะมีรูปแบบการแสดงที่เป็นเรื่องราว เช่น สิงโตกินส้มกินผัก ผู้แสดงจะเชิดสิงโตโดยออกลีลาท่าทางในการกินผักผลไม้ ได้แก่ ส้ม และผักกาด จากนั้นจึงคายออกมาเพื่อสื่อให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์เหลือกินเหลือใช้ ในขณะนี้หากมีบุคคลใดได้รับผักผลไม้จากปากสิงโต ก็เปรียบเสมือนการได้รับโชคลาภจากเทพเจ้า เนื่องจากคติความเชื่อของผู้คนในสมัยโบราณยกย่องให้สิงโตเป็นสัตว์วิเศษ รวมถึงเป็นตัวแทนของเทพเจ้าต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการผลิตป้ายเป็น

ตัวอักษรมงคล และให้สิงโตคายออกมาเพื่อเป็นการอวยพรอีกด้วย (ดลธรรม เปี่ยมทองคำ, สัมภาษณ์, มีนาคม 13, 2565)

2. การเชิดสิงโตต่อตัว

การเชิดสิงโตต่อตัวเป็นการแสดงในรูปแบบของกายกรรม กล่าวคือ ผู้แสดงจะทำการต่อตัวขึ้นไปในลักษณะของการยืนบนบ่าประมาณ 2 - 3 ชั้น โดยผู้แสดงที่อยู่บนสุดจะทำหน้าที่เป็น ผู้เชิดหัวสิงโต ส่วนผู้แสดงที่เป็นฐานต้องมีร่างกายที่แข็งแรง ควบคุมกับการรักษาสมดุลของร่างกาย เพื่อให้สามารถทรงตัว และรับน้ำหนักของผู้แสดงคนอื่นได้โดยที่ไม่เกิดอุบัติเหตุ ผู้วิจัยได้สังเกตวิธีการฝึกต่อตัวของผู้แสดงคณะสิงโตศิษย์เอกท่าวมหาพรหม โดยผู้ฝึกหัดจะขึ้นไปเหยียบบนลูกมะพร้าว ใช้การย่อตัว – ยืดตัว ให้สามารถทรงตัวอยู่ได้นานที่สุด เมื่อเกิดความชำนาญในระดับหนึ่งแล้ว ก็จะทำให้ผู้ฝึกหัดที่มีขนาดร่างกายเล็กกว่าขึ้นไปนั่งอยู่บนบ่า และฝึกใช้การย่อตัว – ยืดตัว อีกครั้งตามลำดับ การฝึกในลักษณะดังกล่าวทำให้ผู้แสดงเกิดความชำนาญในการทรงตัว แมื่อยืนอยู่บนพื้นผิวของวัตถุที่สามารถเคลื่อนที่ได้ตลอดเวลา ก็สามารถจัดระเบียบของร่างกายได้อย่างเหมาะสม การเชิดสิงโตในรูปแบบนี้ มีจุดหมายเพื่อแสดงความสามารถในการทรงตัว และความแข็งแรง โดยอาศัยความสูงเป็นข้อบ่งชี้ความสามารถของผู้แสดง

3. การเชิดสิงโตบนเสาต่างระดับ (เสาดอกเหมย)

การเชิดสิงโตบนเสาต่างระดับหรือที่เรียกว่า “เสาดอกเหมย” ซึ่งเป็นรูปแบบการเชิดที่มาในระยะหลังและเป็นที่ยอมรับมากในปัจจุบัน จะใช้ผู้เชิดจำนวน 2 คนคือ ผู้เชิดส่วนหัวและผู้เชิดส่วนหาง จะต้องออกท่าทางในการแสดงบนเสาดอกเหมยซึ่งมีข้อจำกัดในด้านพื้นที่ ในการก้าวเดินแต่ละครั้งจะต้องใช้ความชำนาญและต้องได้รับการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี กล่าวคือผู้แสดงที่เชิดส่วนหัวจะสามารถมองเห็นพื้นที่โดยรอบได้ เพราะมองผ่านจากช่องว่างทางช่องปากของสิงโต แต่ในทางกลับกันผู้แสดงที่เชิดส่วนหางจะสามารถมองเห็นได้เพียงที่ที่ตนยืนอยู่เท่านั้น เนื่องจากถูกคลุมด้วยผ้าที่เปรียบเสมือนลำตัวของสิงโตไว้ ดังนั้น ในการออกท่าทางบนเสาดอกเหมยผู้เชิดทั้งสองจะต้องเคลื่อนไหวร่างกายให้มีความสอดคล้องกัน ซึ่งต้องได้รับการฝึกฝนมาเป็นอย่างดีจนเกิดความชำนาญ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความผิดพลาดขณะทำการแสดงได้ (ดลธรรม เปี่ยมทองคำ, สัมภาษณ์, มีนาคม 13, 2565)

ภาพที่ 2 เชิดสิงโตพื้น (ภาพซ้าย)
 เชิดสิงโตต่อตัว (ภาพกลาง)
 เชิดสิงโตบนเสาต่างระดับ (ภาพขวา)
 ที่มา: <https://shorturl.asia/z86wA>

องค์ประกอบของการแสดงเชิดสิงโตย่านฝั่งธนบุรี

การแสดงทุกประเภทจะต้องมีองค์ประกอบในด้านต่าง ๆ คอยสนับสนุน ทั้งนี้เพื่อให้การแสดงมีความงดงามและสมบูรณ์ ผู้วิจัยได้ทำการเรียบเรียงข้อมูลด้านองค์ประกอบของการแสดงเชิดสิงโต ประกอบไปด้วย ผู้แสดง เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ประกอบการแสดง ตัวละครประกอบในการแสดง เรื่องราวที่ใช้ในการแสดง และเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง โดยผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ศิลปินของคณะสิงโตกลุ่มตัวอย่าง ที่มีชื่อเสียง และได้รับความนิยมในย่านฝั่งธนบุรี ได้แก่ คณะศิษย์เอกท่าวมหาพรหม ตลอดจนการสังเกตการณ์ภายในคณะทั้งแบบมีส่วนร่วม และแบบไม่มีส่วนร่วม ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ผู้แสดง

ผู้แสดงภายในคณะศิษย์เอกท่าวมหาพรหม เป็นบุคคลที่มีประสบการณ์ด้านการแสดงเชิดสิงโตมาตั้งแต่เด็ก ประกอบไปด้วยผู้ชาย ผู้หญิง และเด็ก โดยมีนักแสดงที่อายุน้อยที่สุด

คือ 1 ขวบ มีการบริหารจัดการคณะโดยใช้ระบบครอบครัวเป็นสำคัญ คือ ผู้แสดงที่มีบทบาทเป็นตัวหลัก เช่น ผู้เชิดส่วนหัว และผู้เชิดส่วนหาง จะเป็นสมาชิกภายในครอบครัว เนื่องจากสามารถทำการรวมตัวได้อย่างรวดเร็วหากมีงานการแสดงที่เร่งด่วน ฝึกซ้อมได้ในทุกช่วงเวลา และสามารถพูดคุยว่ากล่าวตักเตือนในด้านการแสดง หรือด้านอื่น ๆ ได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งยังมีการเปิดรับบุคคลภายนอก และผู้ด้อยโอกาส เข้ามาเป็นนักแสดงภายในคณะ ซึ่งต้องมีอายุครบ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป เพื่อให้บรรลุนิติภาวะ และมีความรับผิดชอบในเบื้องต้น ผู้แสดงจะได้สวัสดิการในด้านต่าง ๆ เช่น ที่พักอาศัย อาหาร เครื่องดื่ม รวมถึงส่งเสริมเพื่อให้เป็นนักแสดงมืออาชีพ ใช้ความสามารถในการเลี้ยงดูตนเอง และครอบครัว โดยที่ไม่เป็นภาระต่อสังคม ญาติพี่น้อง และวิธีการฝึกหัดผู้แสดงของคณะศิษย์เอกท้าวมหาพรหมมีดังนี้

1. ห้ามผู้แสดงยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติดทุกชนิด เนื่องจากเป็นมูลเหตุของการบ่อนทำลายความสุข ส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจของสมาชิกภายในคณะ ทำให้เกิดปัญหาในด้านต่าง ๆ ตามมาจนอาจหือความรุนแรงสร้างความสูญเสียได้ อีกทั้งยังเป็นการทำลายชื่อเสียงของคณะ และเป็นที่น่ารังเกียจของสังคม รวมถึงทำให้สมาชิกภายในคณะเดือดร้อน เพราะบุคคลที่มีปัญหา ยาเสพติดมักก่ออาชญากรรม

2. สังเกตจากรูปร่างของผู้แสดง เช่น ความพร้อมของร่างกาย พละกำลัง และประเมินว่ามีความเหมาะสมสำหรับการแสดงมากน้อยเพียงใด

3. สำหรับผู้แสดงเริ่มต้น จะมีการทดลองงานโดยให้คอยเป็นผู้สังเกตการณ์ในการแสดงต่าง ๆ ของคณะประมาณ 3 - 4 งาน เพื่อศึกษารูปแบบการเคลื่อนไหวร่างกาย เทคนิค และอารมณ์ที่ใช้ในการแสดง โดยระหว่างการสังเกตการณ์อาจปฏิบัติหน้าที่ในฝ่ายสนับสนุน เพื่อฝึกการเรียนรู้งานในด้านต่าง ๆ นอกเหนือจากการเป็นผู้แสดงควบคู่กันไปด้วย

4. ผู้แสดงเริ่มต้น ต้องมีการฝึกฝนร่างกายอย่างหนัก เช่น การวิ่ง การดันพื้น การลุกนั่ง และการโกลูกกลิ้ง เป็นต้น เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของร่างกาย พละกำลัง ก่อนที่จะได้รับการฝึกหัดเชิดสิงโต เนื่องจากการเชิดสิงโตเป็นศิลปะการแสดงที่ต้องใช้ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อทุกส่วนในร่างกาย เพื่อออกท่าทางการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ซึ่งคณะศิษย์เอกท้าวมหาพรหม กำหนดให้ผู้แสดงมีการออกกำลังกาย เพื่อเตรียมความพร้อมของร่างกายเป็นประจำในวันจันทร์ - วันศุกร์ และให้ผู้แสดงได้หยุดพักเพื่อให้ร่างกายได้ฟื้นฟูในวันเสาร์ - อาทิตย์

5. ผู้แสดงเริ่มต้นที่ได้รับการฝึกฝนร่างกายเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการเชิดสิงโต ต้องมีการฝึกฝน และเรียนรู้ท่าทางการเคลื่อนไหวต่าง ๆ เป็นระยะเวลาอย่างต่ำ 2 เดือนก่อนที่จะสามารถขึ้นเวทีในการเป็นผู้แสดงอย่างเต็มตัวได้

เครื่องแต่งกาย

จากบทสัมภาษณ์คุณมานพ ผ่องอุทก หัวหน้าคณะสิงโตศิษย์เอกท้าวมหาพรหม ได้

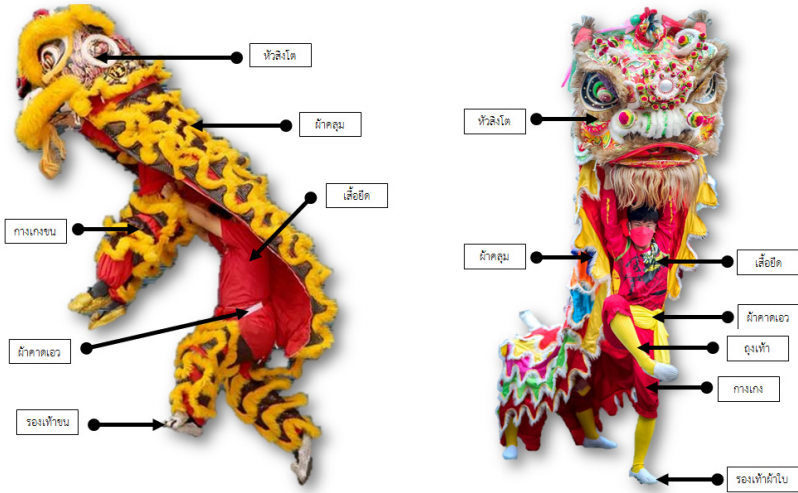
ให้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของเครื่องแต่งกายที่ใช้สำหรับการแสดงไว้ว่า รูปแบบเครื่องแต่งกายของสิ่งโตคนต่าง ๆ ในประเทศไทยส่วนใหญ่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เนื่องจากในอดีตศิลปินส่วนใหญ่เคยเป็นสมาชิก และร่วมแสดงอยู่ภายในคณะเดียวกันมาก่อน ต่อมาเมื่อศิลปินผู้นั้นมีทักษะความสามารถจนกลายเป็นที่ยอมรับแล้ว จึงได้ทำการแยกตัวออกมาจัดตั้งคณะสิ่งโตเป็นของตนเอง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้รูปแบบของเครื่องแต่งกายได้มีการสืบทอดต่อกันเรื่อยมา สำหรับเครื่องแต่งกายผู้แสดงเชิดสิงโตของคณะศิษย์เอกท่าวมหาพรหม สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ แบบชุดชน และแบบชุดต่อตัว ดังนี้

1. แบบชุดชน

เครื่องแต่งกายผู้แสดงเชิดสิงโตแบบชุดชนจะมีลักษณะเป็นชุดชนสัตว์ ทำจากผ้าซึ่งมีน้ำหนักค่อนข้างเบา ประดับตกแต่งด้วยขนสัตว์ หรือในปัจจุบันนิยมใช้ขนที่ผลิตจากเส้นใยสังเคราะห์ เนื่องจากสรรหาได้ง่าย และไม่ขัดต่อหลักจริยธรรม โดยออกแบบให้มีความสะดวกสบายแก่ผู้สวมใส่ อีกทั้งยังมีความแข็งแรง และทนทาน สามารถใช้งานได้เป็นระยะเวลาที่ยาวนาน เครื่องแต่งกายของผู้แสดงเชิดสิงโตในลักษณะนี้ ส่วนใหญ่ใช้สำหรับการเชิดสิงโตบนเสาดอกเหมย หรือใช้ในการแสดงรูปแบบของสิงโตพื้น โดยสีของเครื่องแต่งกายจะออกแบบให้มีความกลมกลืนกันทั้งชุด ได้แก่ สีน้ำตาล ลุม สีกางเขน และสีหัวสิงโต ทั้งนี้ลักษณะของสีมีความหมายเกี่ยวกับคติความเชื่อในด้านต่าง ๆ รวมถึงทำให้เกิดความสวยงามในขณะทำการแสดง เครื่องแต่งกายแบบชุดชน ประกอบไปด้วย หัวสิงโต เสื้อยืดแขนสั้น หรือแขนยาว กางเกงขายาวประดับขน ผ้าคลุมประดับขน ผ้าคาดเอว สายโยงตัว (ใช้สำหรับผู้เชิดส่วนหัว เพื่อให้ผู้เชิดส่วนหางใช้ในการจับและยึดเกาะ) และรองเท้าประดับขน เป็นต้น

2. แบบชุดต่อตัว

เครื่องแต่งกายผู้แสดงเชิดสิงโตแบบชุดต่อตัว จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับเครื่องแต่งกายศิลปะการต่อสู้แบบกังฟูของประเทศจีนทางตอนใต้ เนื่องจากการเชิดสิงโตเป็นศิลปะการแสดง ที่ได้รับการพัฒนามาจากกังฟู จึงได้รับอิทธิพลทางด้านเครื่องแต่งกายสืบทอดต่อกันมาด้วย เครื่องแต่งกายของผู้แสดงเชิดสิงโตในลักษณะนี้ ส่วนใหญ่ใช้สำหรับการเชิดสิงโตแบบต่อตัว การเชิดสิงโตบนเสาไม้ไผ่ หรือใช้ในการแสดงรูปแบบของสิงโตพื้น โดยลักษณะของเครื่องแต่งกายจะออกแบบให้มีความกระชับกับร่างกายของผู้แสดง เพื่อให้เกิดความสะดวกสบายในการออกท่าทางต่าง ๆ รวมถึงการแสดงกายกรรมที่ต้องอาศัยความคล่องตัวเป็นหลัก ในขณะทำการแสดง เครื่องแต่งกายแบบชุดต่อตัว ประกอบไปด้วย หัวสิงโต เสื้อยืดแขนสั้น หรือแขนยาว กางเกงขายาว หรือขาสามส่วน ผ้าคลุมประดับขน ถุงเท้า หรือผ้าพันหน้าแข้ง ผ้าคาดเอว และรองเท้าผ้าใบ เป็นต้น

ภาพที่ 3 การแต่งกายแบบชุดขน (ภาพซ้าย) และการแต่งกายแบบชุดต่อตัว (ภาพขวา)
ที่มา: พรพิพัฒน์ ราชกิจกัธร (กันยายน 16, 2565)

อุปกรณ์ประกอบการแสดง

1. ลักษณะของหัวสิงโต

หัวสิงโตของไทยย่านฝั่งธนบุรี จะมีลักษณะที่แตกต่างจากต่างประเทศ ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และจินตนาการของช่างทำหัวสิงโต รวมไปถึงฝีมือในการออกแบบลวดลายต่าง ๆ เพื่อสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวขึ้นมา โดยมักจะเขียนลวดลายตรงส่วนที่ต่าง ประเทศไม่เขียนกัน เช่น ตา ปากล่าง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการเสริมลักษณะพิเศษเข้าไปในหัวสิงโต ได้แก่ การทำลิ้นเป็นสปริง การทำเขี้ยว การทำคิ้วในแบบต่าง ๆ เช่น คิ้วหยักเรียง ลำดับจากเตี้ยไปสูง คิ้วสองแฉก คิ้วหางปลา (มักจะเขียนลวดลายเป็นตัวปลาลงไป) การติดดิ้นสีทองลงไปบนหัวสิงโต การติดเม็ดเลื่อมสี การติดกระจก การเขียนรูปมังกร นก ปลา ด่างดาว เจ้าแม่กวนอิม และเทพต่าง ๆ ลงไปบนหัวสิงโต ซึ่งทุกระบุนี้ล้วนมีความหมายเป็นสิริมงคล ดังนั้นลักษณะหัวสิงโตของไทยจึงไม่ค่อยมีซ้ำกันทั้งรูปทรงและลวดลาย (วัชร วัชรพล และ จิตสุภา วัชรพล ผู้อำนวยการผลิต, 2557; OKnation, 2550, ย่อหน้าที่ 1)

2. เสาดอกเหมย

เสาดอกเหมย หรือ เหมยฮวาจวง เป็นเสานไม้ที่ใช้สำหรับฝึกฝนศิลปะการต่อสู้ของชาวจีนมากมายหลายแขนงทั้งภาคเหนือและภาคใต้ ที่เรียกว่าเสาดอกเหมย (หรือดอกบัวในสำเนียงแต้จิ๋ว) สันนิษฐานว่าในวิชาหมัดเหมยฮวา หรือ มวยดอกเหมย มีการนำเสานี้มาตั้งวางจำนวน

5 ต้น กระจายเป็นรูปดอกเหมย มีหลายระดับ สูง – ต่ำ เพื่อใช้ฝึกฝนวิธีการก้าวเท้า ความสมดุลของร่างกาย และการทรงตัว ต่อมาถูกนำมาใช้สำหรับการแสดงและการแข่งขันเซดสิงโต โดยมีจำนวนทั้งหมด 21 ต้น (Anonymous, 2558, ย่อหน้าที่ 1-3)

3. เสामั๊ไผ่

เสามั๊ไผ่ เป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดงเซดสิงโตอีกชนิดหนึ่ง ทำจากไม้ไผ่ที่มีความยาวประมาณ 15 เมตร บนยอดของเสาคจะมีไม้ยาวสอดขวางลำไม้ไผ่ 2 ท่อน ไว้สำหรับให้ผู้ใช้ในการยึดเกาะ อาจมีกลไกที่สามารถทำให้ปลายของเสามั๊ไผ่หมุนได้ และมีฐานตั้งกับพื้น ใช้ผู้เซดเพียงคนเดียว ขึ้นไปทำการแสดงอยู่บนปลายกระบอไม้ไผ่ อาจมีการแขวนเงินรางวัลไว้บนยอดเสาค หากผู้เซดปีนขึ้นไปเก็บได้จะได้รับเงินรางวัลนั้นไป นอกจากนี้ยังมีการปล่อยฝืนข้อความที่มีตัวอักษรแสดงถึงการอวยพรต่าง ๆ ลงมาอีกด้วย

ตัวละครประกอบในการแสดง

1. แป๊ะยิ้ม

แป๊ะยิ้ม มีที่มาจากคำว่า อาแปะ ที่แปลว่า คุณลุง รวมกับคำว่ายิ้ม จะได้เป็นคำว่า อาแป๊ะยิ้ม แปลว่า คุณลุงผู้ยิ้มแย้ม แต่เนื่องจากการออกเสียงให้มีความกระชับมากยิ่งขึ้น จึงกลายเป็นคำว่า แป๊ะยิ้ม มีลักษณะเป็นผู้ชายวัยกลางคน ไม่แก่จนเกินไป ใบหน้ากลมป้าน แก้มใหญ่อวบอิม สีชมพู แสดงถึงอารมณ์ที่มีความสุข และมักจะมีพัดติดตัวอยู่เสมอ

2. อาซิ้ม

อาซิ้มทำขึ้นมาเพื่อเป็นตัวละครคู่กันกับแป๊ะยิ้ม มีลักษณะเป็นหญิงวัยกลางคน ใบหน้ายาว แก้มอวบอิม แสดงสีหน้ายิ้มแย้ม และล้อเลียนหยอกล้อโดยแลบลิ้นออกมาเล็กน้อย รวบผมเปิดให้เห็นหน้าผาก ปลายคางกลมมนสูงเป็นชั้นเหนือขึ้นมาจากคอแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์

ภาพที่ 4 ศิระษแป๊ะยิ้ม (ภาพซ้าย) และศิระษอาซิ้ม (ภาพขวา)
ที่มา: <https://shorturl.asia/2cC4E>

จากภาพที่ 4 แสดงให้เห็นถึงลักษณะของแป๊ะอ๋ิม (ภาพซ้าย) และลักษณะของอาซิม (ภาพขวา) ซึ่งเป็นตัวละครคู่กันเหมือนฝาแฝดกันไว้คอยช่วยกันไล่เหยียดสิงโต ทำให้ดูตลกและสนุกสนาน

เรื่องราวที่ใช้ในการแสดง

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องราวที่ใช้ในการแสดงเชิดสิงโต พบว่า มีตำนานเรื่องเล่าที่เชื่อมโยงกับรูปแบบของการแสดงเชิดสิงโตในปัจจุบัน คือ ตำนานสิงโตตามหาดอกไม้อิทธิฤทธิ์ ความว่า ครั้งหนึ่งเจ้าแม่กวนอิม หรือบางตำนานว่าเป็นเง็กเซียนฮ่องเต้ ได้ทำการส่งสัตว์ทั้งหมด 5 ชนิด ได้แก่ เสือ แมว สุนัข กระต่าย และสิงโต ลงมายังพื้นโลก เพื่อตามหาดอกไม้มงคลที่มีกลิ่นหอม นั่นก็คือ ดอกเหมย ซึ่งจะเป็นพันธุ์ไม้ที่สามารถพบเห็นได้ตามยอดภูเขาสูงเท่านั้น ระหว่างการเดินทางสัตว์ทั้ง 5 ชนิด ได้แวะกินผักและผลไม้ของพวกชาวบ้าน โดยมีการเหลือทิ้งไว้ส่วนหนึ่ง และเดินทางต่อจนมาถึงเมืองที่มีอากาศหนาวเย็น ทำให้สัตว์เหล่านั้นไม่สามารถปีนขึ้นไปได้จนถึงยอดเขา ยกเว้นสิงโตเพียงตัวเดียวที่มีขนปกคลุมทั่วทั้งร่างกายที่สามารถปีนผ่านขึ้นไปได้ เมื่อถึงยอดเขาแล้ว สิงโตได้พบกับดอกเหมย ซึ่งมีกลิ่นหอมเป็นอย่างมาก จึงแสดงท่าทางกระโดดโลดเต้นไปมาด้วยความดีใจ รวมถึงได้มีการลิ้มลองรสชาติของดอกเหมย และนำไปถวายแก่เทพเจ้าได้สำเร็จ (ดลธรรม เปี่ยมทองคำ, สัมภาษณ์, มีนาคม 9, 2565)

จากตำนานเรื่องเล่าที่กล่าวมาข้างต้น อาจเป็นต้นแบบของการเชิดสิงโตในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเชิดสิงโตกินส้มกินผัก โดยสาเหตุที่สิงโตกินส้มกินผัก เนื่องจากตามตำนานสิงโตไม่สามารถกินเนื้อได้เพราะถือว่าเป็นตัวแทนของเทพเจ้า อีกทั้งการกินส้มกินผักยังสื่อถึงความเป็นสิริมงคล คือ ส้ม ตามความหมายของชาวจีนคือทองคำ เพราะกลีบของส้มนั้นมีลักษณะคล้ายก้อนทองของจีนในสมัยโบราณ ส่วนผัก หรือ “ฉ่าย” ในภาษาจีนพ้องเสียงกับคำว่า “ฉ่าย” ที่แปลว่าเงิน โดยการที่สิงโตกินส้มกินผักแล้วคายออก หรือเหลือไว้บางส่วนตามตำนาน จึงตีความหมายว่าเป็นการแบ่งปันเงินทอง หรือมอบโชคลาภให้กับผู้ที่ได้พบเห็น ส่วนภูเขาที่สิงโตได้ปีนขึ้นไปและแสดงท่าทางกระโดดโลดเต้นไปมาด้วยความดีใจหลังจากได้พบดอกเหมย จึงเปรียบเสมือนรูปแบบการเชิดสิงโตบนเสาดอกเหมยนั่นเอง (ดลธรรม เปี่ยมทองคำ, สัมภาษณ์, มีนาคม 9, 2565)

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบในการแสดง

เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบในการแสดงเชิดสิงโตจะนิยมเรียกว่า “วงมโหรี” ซึ่งประกอบไปด้วยเครื่องดนตรีทั้งหมด 3 ชนิด ได้แก่ กลอง แฉ (ฉาบ) และม้ง ดังนี้

1. กลองสิงโต

ตัวกลองทำด้วยไม้แก่นเนื้อแน่นแข็ง ใ้กสิงคว้านข้างในจนเป็นโพรง ตรงกลางป่อง ออกเล็กน้อย ขึ้นหน้าทั้งสองข้างด้วยหนังวัว หรือหนังควาย ตีด้วยหมุด มีเส้นผ่านศูนย์กลาง ประมาณ 61 – 67 เซนติเมตร ความสูงประมาณ 56 เซนติเมตร ไม้สำหรับตีมีลักษณะเป็น แท่งยาว ตรงกลางป่องออกเล็กน้อย ความยาวประมาณ 30 เซนติเมตร นิยมตีกลองคู่กับ ข้อง (โหม่ง) มักจะกล่าวถึงด้วยกันว่า “ข้องกลอง” ส่วนในประเทศจีนเรียกว่า “ล่อโก้” ที่แปลว่า ข้องกลองเช่นกัน

2. แฉ

เครื่องดนตรีชนิดนี้ถูกบันทึกไว้ในหนังสือไตรภูมิพระร่วง สมัยสุโขทัย คู่กับฉิ่งว่า “ฉิ่ง แฉ่ง” เป็นเครื่องดนตรีที่ทำด้วยโลหะ มีรูปร่างคล้ายฉิ่ง ขั้วตรงกลางจะมีลักษณะนูนและยกขอบ ดั้งขึ้น ทั้งนี้เพื่อความถนัดในการจับ มีขอบนอกแบนราบออกไปโดยรอบ และเจาะรูตรงกลาง กระพุ้งไว้ร้อยเส้นเชือกสำหรับถือ ใช้ขนาดละ 2 อัน ตีกระทบกันให้เกิดเสียงตามจังหวะ สาเหตุ ที่เรียกว่า แฉ เข้าใจว่าเรียกตามเสียงที่กระทบกันขณะตีเปิดจะได้ยินเสียงเป็น “แฉ่ง – แฉ่ง” ต่อมาอาจเพี้ยนมาเป็นคำว่า “แฉ” ที่เป็นชื่อเรียกเครื่องดนตรีสำหรับการเชิดสิงโต

3. เม็ง

เม็ง เป็นเครื่องดนตรีที่หล่อด้วยโลหะหนา มีลักษณะคล้ายฆ้องโหม่งของไทย แต่ ไม่มี ปุ่มนูนตรงกลาง มีฐานแผ่ออกไปโดยรอบหักงุ้มออกไปเป็นขอบ และที่ขอบจะมีการเจาะรู 2 รู ไว้ร้อยเส้นเชือกสำหรับห้อย ทำให้เกิดเสียงโดยการตีด้วยไม้ โดยสาเหตุที่เรียกว่า เม็ง อาจมา จากเสียงที่กระทบกันขณะตี จะได้ยินเสียงเป็น “เป็ง – เป็ง” หรือ “เม็ง – เม็ง” ด้วยลักษณะ ที่ไม่มีปุ่มนูนตรงกลางจึงทำให้มีเสียงที่แหลมสูง (ธนิธ อยุธยา, 2523, น. 18-29)

ภาพที่ 5 กลองสิงโต (ภาพซ้าย) แฉ (ภาพกลาง) และ เม็ง (ภาพขวา)

ที่มา: พรพิพัฒน์ ราชกิจจานุสร (กันยายน 16, 2565)

สรุปและอภิปรายผล

การเชิดสิงโต : ศิลปะการแสดงวัฒนธรรมย่านฝั่งธนบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาที่มา รูปแบบ และองค์ประกอบของการเชิดสิงโตในประเทศไทยย่านฝั่งธนบุรี ผลที่ได้จากการวิจัย คือ การเชิดสิงโตในประเทศไทยเกิดจากการอพยพย้ายถิ่นฐานของประชากรที่อาศัยอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน ปรากฏหลักฐานการแสดงในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี ต่อมาชาวจีนเริ่มมีบทบาทมากขึ้นในด้านการค้าและการปกครอง อีกทั้งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นคนไทยที่มีเชื้อสายจีน ทำให้ประชาชนจากประเทศจีนเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารเป็นจำนวนมาก จึงทำให้การแสดงเชิดสิงโตเป็นที่แพร่หลายในหมู่ประชาชนชาวไทยนับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา และอยู่คู่กับวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนมาอย่างช้านาน จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของประชาชนหลายกลุ่มที่ใช้เป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในย่านชุมชนที่ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการแสดงเชิดสิงโตในประเทศไทย และมีจำนวนของคณะสิงโตเยอะที่สุด นั่นก็คือ “ย่านฝั่งธนบุรี”

การเชิดสิงโตย่านฝั่งธนบุรีสามารถแบ่งแยกตามลักษณะของการแสดงออกเป็น 3 รูปแบบ คือ การเชิดสิงโตพื้น การเชิดสิงโตต่อตัว และการเชิดสิงโตบนเสาดอกเหมย ผู้แสดงไม่มีการจำกัดเพศ หรืออายุ เครื่องแต่งกายแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ แบบชุดชน และแบบชุดต่อตัว มีอุปกรณ์ประกอบการแสดง คือ เสาดอกเหมย และเสาไม้ไผ่ มีตัวละครประกอบการแสดงคือ แป๊ะยิ้ม และ อาซิ้ม เพื่อสร้างความตลกขบขันในการแสดง โดยส่วนใหญ่นิยมแสดงเป็นชุดเอกเทศ เช่น การเชิดสิงโตบนเสาดอกเหมย เป็นต้น สำหรับเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง เรียกว่า “วงมโหรี” ซึ่งประกอบไปด้วย กลอง แฉ และเม็ง

ย่านฝั่งธนบุรีเป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงทางด้านการแสดงเชิดสิงโตเป็นอย่างมาก และยังคงรักษาเอกลักษณ์ของการแสดงแบบดั้งเดิมไว้อย่างครบถ้วน นอกจากนี้ยังได้มีการพัฒนารูปแบบของการแสดงให้มีความทันสมัย และสอดคล้องกับบริบททางสังคมไทยในปัจจุบัน จนได้รับการยอมรับว่าเป็นศิลปะการแสดงที่มีคุณค่า เนื่องจากการเชิดสิงโตเป็นแหล่งรวมของวัฒนธรรม ความรู้ และทักษะ ในหลากหลายด้าน ได้แก่ ศิลปะการแสดง ศิลปะการต่อสู้ กายกรรม จิตรกรรม ดนตรี รวมถึงความเชื่อในด้านต่าง ๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นจุดเด่นทำให้ประชาชนเล็งเห็นถึงความสำคัญของการแสดงเชิดสิงโต โดยแต่เดิมจากการแสดงเพื่อสื่อความเป็นสิริมงคล และให้ความบันเทิงแก่ผู้ชม ในปัจจุบันได้ก้าวขึ้นมาสู่การเป็นกีฬาระดับนานาชาติ มีการกำหนดกฎกติกาของกีฬาแบบสากลเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อสร้างมาตรฐานการเชิดสิงโตให้มีความเป็นสากล และเป็นที่ยอมรับร่วมกันระหว่างนานาชาติ

ผลการวิจัยที่ได้กล่าวมาข้างต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธัญธัช วิภักติภูมิประเทศ จากมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ในงานวิจัยเรื่อง การเชิดสิงโต : การแสดงในวัฒนธรรมจีน

และกีฬาระดับนานาชาติ ที่กล่าวไว้ว่า คนจีนโดยเฉพาะจากตอนใต้ของประเทศจีนที่อพยพย้ายถิ่นเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้นำการเชิดสิงโตใต้เข้ามาเผยแพร่จนเป็นที่นิยมในภูมิภาคดังกล่าว (ธัญรัช วิภัตติภูมิประเทศ, 2558 : บทคัดย่อ) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปัทมา วัฒนบุญญา และคณะ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ในงานวิจัยเรื่อง ศิลปะการแสดงฝั่งธนบุรี ในศตวรรษที่ 21 (กรณีศึกษาเขตธนบุรี) ที่กล่าวไว้ว่า การแสดงเชิดสิงโตในในศตวรรษที่ 21 สามารถแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ การเชิดสิงโตพื้น การเชิดสิงโตต่อตัว (กายกรรม) และการเชิดสิงโตบนเสาต่างระดับ (ปัทมา วัฒนบุญญา และคณะ, 2561 : บทคัดย่อ) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พชรวัฒน์ เส้นทอง และมีเดียณ จูมะ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ในงานวิจัยเรื่อง การจัดการคณะเชิดสิงโตและสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมไทย - จีน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่กล่าวไว้ว่า คณะสิงโตส่วนใหญ่ในเขตธนบุรีมากกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ มีการบริหารจัดการโดยระบบครอบครัว กล่าวคือสมาชิกในคณะสิงโตส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่มาจากครอบครัวเดียวกัน กลุ่มเครือญาติ หรือเป็นบุคคลในละแวกชุมชน สาเหตุที่ใช้ระบบครอบครัวหรือเครือญาติ เพื่อก่อให้เกิดความสวดก และง่ายต่อการฝึกหัด (พชรวัฒน์ เส้นทอง และมีเดียณ จูมะ, 2564 : บทคัดย่อ)

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการจัดงานประเพณีแห่เจ้าพ่อ - เจ้าแม่ปากน้ำโพ. (2559). *ศตวรรษแห่งศรัทธา*
ดรุณจีน 100 ปี สืบสานประเพณีแห่เจ้าพ่อ - เจ้าแม่ปากน้ำโพ. นครสวรรค์ : ผู้แต่ง.
โจวเจี๋ยเวียน. (2555). *เปิดตำนานเทศกาลจีน [中国节日]* (ถาวร ลิกขโกศล, ผู้แปล)
กรุงเทพฯ : มติชน. (ต้นฉบับพิมพ์ ปี ค.ศ. 2009).
- ที่นี้ตลาดพลู. (2564). *คณะสิงโตในอดีต*. สืบค้น 15 มีนาคม 2565, จาก <https://www.facebook.com/groups/1617659498560653/posts/2877009529292304/>.
- ธนิต อยู่โพธิ์. (2523). *เครื่องดนตรีไทยพร้อมด้วยตำนานการผสมวงมโหรี ปี่พาทย์ และเครื่อง*
สาย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- ัญญธัช วิภัติภูมิประเทศ. (2558). การเชิดสิงโต : การแสดงในวัฒนธรรมจีนและกีฬาระดับ
นานาชาติ. *วารสารวิจัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย*, 7(2) กรกฎาคม
- ธันวาคม, 81 - 93. สืบค้น [http://rdi.rmutsv.ac.th/rmutsvrj/download/year7/
issue2-2558/download.php?file=81.pdf](http://rdi.rmutsv.ac.th/rmutsvrj/download/year7/issue2-2558/download.php?file=81.pdf).
- ปัทมา วัฒนบุญญา และคณะ. (2561). *ศิลปะการแสดงฝั่งธนบุรีในศตวรรษที่ 21 (กรณีศึกษา*
เขตธนบุรี) [แผ่นพับ]. กรุงเทพฯ : ผู้แต่ง.
- เพชรวัฒน์ เส้นทอง และมีเดียณ จูมะ. (2564). การจัดการคณะสิงโตและสร้างเครือข่าย
ทางวัฒนธรรมไทย - จีน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. *วารสารบัณฑิต*
ศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, 15(2) พฤษภาคม -
สิงหาคม, 80 - 95. สืบค้น [https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JournalGrad
VRU/article/download/249584/168290/](https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JournalGradVRU/article/download/249584/168290/).
- วัชร วัชรพล และจิตสุภา วัชรพล (ผู้อำนวยการผลิต). (2557). *ศาสตร์ตราช่าง* [รายการ
โทรทัศน์]. กรุงเทพฯ : สถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยรัฐทีวี.
- เสี้ยวจิว. (2556). *ที่เรียกว่า แต้จิว*. กรุงเทพฯ : มติชน.
- Anonymous. (2558). *เหมยฮวาจวง - เสาดอกเหมย*. สืบค้น 25 มีนาคม 2565, จาก [http://
wulinstreet.blogspot.com/2015/08/blog-post.html](http://wulinstreet.blogspot.com/2015/08/blog-post.html).
- OKnation. (2550). *มาดูหัวสิงโตแบบต่าง ๆ กันดีกว่า*. สืบค้น 22 มีนาคม 2565, จาก [http://
oknation.nationtv.tv/blog/print.php?id=35316](http://oknation.nationtv.tv/blog/print.php?id=35316).